

Ni katoličkom pokretu ne cvatu svugdje ruže niti će vazda cvasti. On je tako bliz Crkvi, pa kako nju opaki svijet ne shvaća ili čak progoni, tako će ustati i protiv ovog pokreta. Ta Isus je prorokovao apostolima: »I svi će omrznuti na vas poradi imena mojega« (Lk. 21, 17) i »Blago vama, kad na vas ljudi omrznu i kad vas rastave i osramote i razglase ime vaše kao zlo poradi sina čovječjega« (Lk. 6, 22). Može se i to dogoditi, da se digne i oluja protiv Crkve i kat. pokreta, kako se bila podigla i u SHS. Može nađoći čas, da narod obuzme neka psihoza i ne će da čuje nego o onome, što je zabavno i ugodno, t. j. da se ispuni Pavlova riječ: »Doći će vrijeme, kad zdrave nauke ne će slušati, nego će po svojim željama uzeti sebi učitelje, žudeći ono što je ušima ugodno« (2 Tim. 4, 3). Što tada? Dalje mirno i revno raditi na zgradi Gospodnjoj i sjećati se riječi sv. Pavla: »Ja posadih, Apolo zali, a Bog dade te uzraste. Tako niti je onaj što, koji sadi, ni onaj koji zalijeva, nego Bog, koji daje te raste« (1 Kor. 3, 6—7). Uz to zdrav razum ne odlijeva dugo onome, što je dobro i istinito, pa zato će narod bilo kad uvidjeti, da mu je spas u kršćanstvu i u kršćanskim ustanovama, koje diže katolički pokret. »Učini Bog narode ozdravljivim« (Šep. 1, 14).

A.

Pobjeda kršćanske štampe u Ugarskoj*).

Poput većeg dijela zemalja i Ugarskom je vladala židovsko framesunska liberalna štampa. Od kojih 20 dnevnika, što izlaze u glavnome gradu, najveći dio i to baš onih, što su najviše rašireni, bijaše u rukama židovskim. Tek »Alkotmány« i »Uj Lap« bijahu zadojeni crkvenim duhom, a »Budapesti Hirlap« bijaše onako bez boje. Uz to Alkotmány slabo se čitao, gotovo jedino po kućanu župničkim. »Uj Lap« je samo na selima nešto vrijedio. Na drugoj opet strani bilo mnogo raširenih listova; tako n. pr. »Pesti Hirlap« (s kojih 300.000 pretplatnika), židovski liberalni »Az Est« (za rata imao je do 500.000 pretplatnika), onda izrazito slobodno-zidarski i protucrkvni »Világ« i socijalno- demokratska »Népszava«. Sve je to širilo religiozni indiferentizam i crkvi neprijatni liberalizam, koji se na vladi i u upravi glavnoga grada osobito isticao.

Nego nakon dugih decenija, za kojih je jedino liberalizam vladao, pojavi se pred kojih 30 godina bujniji crkveni život. Nastojanju grofa Ferdinanda Zichya, koji je crkvenu pučku stranku osnovao, onda radu crkvenih redova, u prvome redu Isusovaca, predavanjima Prohászke, ima se zahvaliti, da se počeo novi život dizati. Poglaviito u Budimpešti izbijao nov život, otkako su muške Marijine kongregacije bile pri poslu. God. 1912. sagradiše tuj veleban kongregacijski dom (četverokatnu palaču u Horánszkyjevoj ulici). Tude su razne organizacije kongregacijone. Konferencije, što ih biskup

*) Ovaj je članak napisao za »Život« na zamolbu uredništva jedan vrlo ugledan katolik mađarski.

Prohászka započeo, nastaviše Isusovci Bus i Bangha; gotovo u svim većim gradovima počele se osnivati Marijine kongregacije i religiozna društva, godišnji pak katolički kongresi posvuda se stali širiti.

Da pak javnost strese sa sebe jaram liberalizma, za to se činila najpodesnija štampa. Nego tu su stajale na putu ogromne poteškoće. Prije svega bijahu i odviše ravnodušni aristokrati; tā za ono malo tadanje katoličke štampe htjelo se ogromnog novca, pa se nekako bojali, da će trebati još dublje posegnuti u džep, a da se opet ne postigne ono, za čim se ide. K tomu nadode još i neka regbi ljubomornost. Pučka stranka, što je bio podigao grof Ferdinand Zichy raspade se poslije njegove smrti, ona je tek životarila. Vođe njezine ne mogoše da predobiju za se katoličku publiku. Stranačka štampa, *Alkotmány*, a s njome i bogoljubni no već prestari prelat Ivan Molnár, bijahu oprezni kadgod se radilo o tome, da se štampa promijeni, te ne mogahu da pridignu štampu. Kadgod bi se čuo glas: »Mi trebamo katoličku štampu, što većma prema sadanjim prilikama, a bolje redigovana«, vazda bi upravo katolička štampa znala odgovoriti: Dajte me sve više širite, onda ću moći da pišem bolje. Bio to stari tako zvani »circulus vitiosus«. Publiku je tražila bolje katoličke časopise, ovi opet zahtijevaju, neka je bolje podupiru, onda će i oni moći bolje poslužiti.

Pa i politika je bila ne mala zapreka. Katolička »pučka stranka« nije mogla ni svećenstva da za se predobije; a jedino veće katoličko glasilo *Alkotmány* bilo je izrazito stranački list. Sve je u zvijezde kovalo, što se stranke ticalo, a što joj bilo protivno, to se grdilo, pa baš s toga se nije ni čitao *Alkotmány*. »Savez gospodâ za širenje katoličke štampe«, što ga o. Bangha D. I. god. 1912. osnovao, pokuša na svaki mogući način, ne bi li tadanju katoličku štampu raširio; no zaludu. Ove veoma marne gospode postigoše to, da se posvuda sve više isticala potreba katoličke štampe*).

God. 1913. pošlo se opet za korak dalje, počeo se naime izdavati časopis »Magyar kultura«. Osnovao ga je i uređivao o. Bangha. Osnovan je kano znanstveno-socijalni časopis dva puta u mjesecu. List je uz opširne naučne članke u svakom broju donosio aktualna pitanja, raspravljajući o praktičnim potrebama katolikâ toli otvoreno i smiono, te je odmah na se javnu pozornost svratio. Ponajbolji katolički pisci ugarski sakupe se oko toga časopisa te mu broj pretplatnikâ narastao do 4.500. »Magyar kultura« postade sada školom. Tude se poče razvijati bujniji katolički život. Uza to je osnivač držao konference, pa je svaki put naglasio golemu važnost katoličke štampe upravo za naše doba. Ovim se putem malo pomalo utirao put, kojim bi se predobila publika za katoličku štampu. Agitacija go-

*) Značajno je za te gospode, da se igralo posebno kazališno djeice tičući se štampe: »Mala Annonca«. Tude se zla štampa nemilosrdno šiba, te se u Ugarskoj na mnogim pozorištima glumilo.

spodâ, predavanja o štampi, koncerti za štampu, skupštine držane za štampu, pa i članci u »Magyar kultura«: sve je dosljedno radilo u tom smjeru.

Odlučni korak bi učinjen onda, kada je u proljeću 1917. o. Ban-gha u »Magyar kultura« objelodanio dva članka o cjelokupnoj ugarskoj katoličkoj štampi; dva članka, oko kojih je on gotovo 8 godina zrelo promišljao, i u koje je sveo svekoliko svoje iskustvo gledom na taj predmet. Bijahu to u isti mah dva članka, što su imala da pokrenu u Ugarskoj *savremenu, dobro redigiranu katoličku štampu, koja bi bila izvan svake političke stranke*. Silan je bio dojam, što su ga proizvela u publici ova dva članka. Jedan, ne baš bogati župnik posla odmah, 1000 K., a da ga nitko za to nije ni zamolio. (To bio za ono doba ogroman novac). Tim novcem imao se članak i kao letak posvuda širiti. Neki biskup posla 70.000 Kr. za dalju propagandu katoličke štampe. A što je još znamenitije, odasvud se čulo, kako se ne smije ostati tek kod teorije, nego bezodvlačno da se treba latiti posla.

Dogovaralo se amo i tamo, pomišljalo se i na razne mogućnosti, pa i na to, ne bi li se možda u cijeloj zemlji dalo sakupiti 2.000 katolika, od kojih bi svaki 1.000 Kr. žrtvovao za tu dobru stvar. To bi onda iznosilo 2.000.000 Kr. Sa 2.000.000 Kr. moglo se mirne duše poduzeti ovo djelo. Nakon dugoga razmišljanja odlučilo se, da će se ipak otpočeti, i osnovati dioničko društvo sa 3.000.000 Kr. temeljne glavnice, ali ne od dionica po 1.000 Kr., nego po amerikanskom sistemu — od sasvim malenih dionica. Uzorak: posve niske akcije po 25 Kr. s jednom Krunom, kanoti osnovni trošak svakoj dionici. Našlo se okolo 24 gospode, te ovi dadoše svoje ime kanoti osnivači. Na čelu bio bogoljubni dr. med. knez Ladislav Batthyany, onda nekoi sveučilišni profesori i gospoda raznih društvenih slojeva. Sastavljen bi poziv, što je imao da upali, i bi štampan u 2.000.000 istisaka. Onih 70.000 Kr. što ih čas prije napomenusmo, smatralo se kanoti organizacioni fond. Posebni uredi bjehu osnovani; jedan mlađi svjetovni svećenik bi namješten, da upravlja čitavom agitacijom; uz mnogobrojne gospode, što su besplatno radile za ovo po opće dobro toli korisno poduzeće, uzelo se i druge sile i novčano nagradile. Sada se otpočelo raditi. Tri milijuna trebalo je za tri mjeseca namaknuti (15. siječnja do 15. travnja 1918) od 25 i 25 Kr. Propaganda je živo radila. U svim gradovima i većim mjestima bijahu gospode i gospoda, što katolički osjećaju, pismeno zamoljeni, neka osnuju u tu svrhu lokalne odbore, priređuju sastanke a središnjemu uredu da pošalju što više adresâ onih katolika, koji tamo žive. Na te se adrese slali onda naši letaci.

A poslalo se posvuda i govornikâ, gdje se god takvih zatražilo. U Budimpešti imao je svaki kotar po jedan odbor za gospodu i gospoje. Po gradovima i po selima držalo se na stotine sastanaka, dok je sâm osnivač gotovo svaki dan u drugom gradu govor držao. Na-

Šoj dobroj stvari samo je u prilog bio bezobrazluk protivnika naših, njihovi napadaži na »Središnje tiskovno poduzeće« (tako se zvalo novo tiskovno društvo) bijahu vješto izrabljeni, pa se vješto okoristilo i zlom voljom na židove, koji se povukoše da ne služe na fronti, već posvuda nered činjahu kao ratni lihvari.

Ova križarska vojna za kršćansku štampu sjajno je uspjela. Novac je u »središnji ured« jednako tekao. Ljudi bi donosili sve što su god prije bili uštedili, starice žene, siromašni redari i poslužnici kod tramvaja itd., školska djeca, svi su lijepo priloge svoje donosili. Pa i biskupi malo pomalo počeli se za našu stvar zauzimati. Knez-primas uze dionica 100.000 Kr., a nadbiskup kaločki 150.000 Kr, više njih povelu se za njima te i oni uzeše dionice od 100.000, 50.000 Kr. itd., bogoljubni pak biskup pečuški, grof Julije Zichy, u svojoj je biskupiji upravo divno organizovao taj naš pothvat. Svaki njegov župnik morade lično da izvijesti biskupa o svojem uspjehu.

I osvanu znameniti dan: 15. travnja 1918. Sakupljeni novac bi izbrojen. Raspisana temeljna glavnica od 3.000.000 za trostruko više bi potpisana. U tri mjeseca se sabralo 10.000.000 Kr. većim dijelom od sasam malenih prinosa. Nezaboravna svečana konstitujuća generalna skupština od 12. lipnja odredi, neka se temeljna glavnica povisi na 12.000.000 Kr. Ovim se novcem moglo nešto doista ogromno izvesti.

Nego jedna je velika zapreka stajala na putu, da se s mjesta otpočne raditi. Vlada je zabranila, da se u ratno doba osnuju novi dnevници. Nijesmo se mogli nadati, da će ona nama za volju sada tu zabranu mimoići; tā cijela bi liberalna štampa na noge ustala protiv toga. Moglo se s toga do jedne novine doći tek ovako, da se prekupi koja novina, što je već postojala. No za to židovski listovi ne htjedoše ni da čuju. Od onih, što su u tom poslu posredovali, tražilo se i za najkukavniji list 3—5 milijuna Kruna. Dogovori se otegnuli, a međutim se svršio rat, radikalno-socijalistička revolucija pobijediła, te najljući neprijatelji kršćanstva postadoše svemožni gospodari.

Onima što bijahu na čelu pokretu za katoličku štampu, i život bijaše ugrožen, onda se bojalo, da će revolucionarna vlada savkoliki sabrani kapital kanoti »protirevolucionaran« zaplijeniti. Već se na to misliło, da se novac pohrani u inozemstvu; ali revolucionarna vlada zabrani, da se ikoji kapital izvan zemlje iznese. Mi bismo se bili samo izvrgli pogibli, da u to ime svekoliko izgubimo i da nas jošte na sud pozovu. Tako nam ne preostade drugo, nego da »pričekamo«.

Revolucija se međuto sve više širila, dok napokon 21. ožujka 1919. dođe boljševizam. Bela Kun zavlada. Vođe ovoga tiskovnoga pokreta, a nada sve o. Bangha, moradoše da pobjegnju, ili pak dopadoše tamnice. Silan novac bi ponuden onome, koji bi o. Banghu odao, za njim pak bi poslana tjeratica. Novac bi zaplijenjen i većim dijelom rastepen; može biti da su njime i komunistički letaci tiskani.

Koliko god smo se radovali sjajnomu uspjehu, tolika nas tuga sad obuzela. S domovinom, s Crkvom u Ugarskoj, činilo se da propade i naše nastojanje oko podignuća štampe. Nakon tri strahovita mjeseca pade Bela Kun, a novi ministar-predsjednik, Stjepan Friedrich bi od sveučilišne mladeži prinuđen, da proglasi »Križ« kanoti simbol narodnog uskrsnuća. Tako se otpočela u Ugarskoj kršćanska era. Oni, što bijahu pokrenuli akciju za kršćansku štampu, povratit će se i latiše posla. I jednim dijelom sakupljenoga novca moglo se 28. rujna 1918. u jedan mah izdati 4 dnevnika i više listova središnjeg tiskovnog poduzeća, koji izlazahu jedamput na tjedan. Oduševljenje bilo veliko. Sada se moglo preko štampe zahtijevati, neka se posvuda probudi kršćanski život, no moglo se izrabiti to raspoloženje i za štampu kršćansku, neka bi se proširila. Mnogi, što bijahu dosad ravnodušni u tom pogledu, priznadoše, da su tek pristaše Banghini pravo imali. »Alkotmany-a« i »Pučke stranke« nema više, ali zato bijahu njegovi urednici ljubazno primljeni kanoti naši suradnici. Časopisi našega pothvata bijahu najviše rašireni i čitani, a ujedno i najviše uvaženi ugarski organi.

Snažno se pokročilo naprijed, kada se u proljeću god. 1920. kupila jedna od najboljih i najljepših Budapeštanskih stamparija »Pallas« (prije židovska i slobodnozidarska) za 22,000.000 Kr. Istina, tada ne imasmo novaca, no dobri je Bog pomogao, te je dug, u koji se onda uvalismo, do zadnje pare isplaćen. (»Pallas« vrijedi danas za cijelo više milijarda ugarskih Kruna!). »Pallas« postade čvrstim osnovom našoj štampi. Njezin dohodak čini, te možemo uzdržavati svoje časopise; jer je međutim poljoprivredno stanje Ugarske uslijed Trianonskoga Diktata toli nepovoljno postalo, te zbog silnog siromaštva mnogi pretplatnici moradoše otkazati pretplatu; pa i cijena n. pr. papira užasno je poskočila, te je kad i kad u jednom tjednu do 100% došla.

»Pallas« ima svoju palaču, na tri kata, sa tri fronte, s ogromnim »souterrainima«. Na najvišem katu su uredništva časopisa, posebna telefonska centrala sa 10 direktnih kabela i 75 kućnih manjih postaja, kuhinja i blagovaona za one, što su namješteni kod ovoga cijeloga poduzeća itd. U II. katu nalaze se radione za slagare i tvornice za slova, pa dijelom i knjigovežnice. Dvorana, gdje slagari slažu duga je kojih 60 metara; onda su u posebnim dvoranama strojevi za slaganje (Linotipi), njih 21. U I. su katu prostorije za uredništva, uprava, knjigovodstvo itd. U prizemlju strojevi za brzi tisak njih 24, onda knjigovežnica. Tude radi 6 rotacijonih strojeva, stereotipija; skladišta papira također u su podrumu. U kući ima jednako oko 24 vagona papira, pa i toliko materijala (olova) za slova.

Na žalost smeta nas koješta u našem radu. Prije svega je tu opća nevolja, siromaštvo, skupoća. Upravo kršćani ne mogu smoći 30—40 Kr. za jedan broj novinâ. (Židovi pak danomice kupuju bez ikoje teškoće 3—4 svojih novinâ). K tomu dolazi opća ogorčenost u pro-

stome puku, pače i u činovnika, s razloga što je sa slabe vlade »kršćanske« nastala skupoća, tako te mnogi »kršćanskoga kursa«, za koji se prije 3 godine bijahu toli zagrijali, sada ne mogu ni da gledaju. To pak umiju divno izrabiti židovi i socijalisti. Pa i uistinu »kršćanski (više liberalno-kršćanski ili protestantski) časopisi čine nam ne malenu konkurenciju, vlada ih pak podupire, poimence onda kada nas znade pohoditi kralj, dok nas katolike već zbog toga drže za »legitimiste«, koji da smo Karla IV., odnosno Otona II. pristaše.

Kako se od Ugarske ocijepilo više nego li dvije trećine prijašnjega teritorija, te je Ugarska izgubila sve svoje tvornice papira, mora se svaki komadić papira iz vana unositi, a to je uz našu valutu za nas poteškoća toli ogromna, te se jedva svladati može. (Danas stoji kilo najgorega papira za novine oko 450 Kr.). Financijske neprilike svaki mjesec bivaju sve veće. Još je za nas prava sreća, što imamo »Pallas«.

Pa opet unatoč svima ovim neprilikama katolička štampa i danas lijepo napreduje. Glavno naše glasilo »Nemzeti Ujság« (jutarnji list) a još više »Uj Nemzedék« (podnevni list) u velike se cijene i jednako se sve više šire. To silno drži na uzdi protivničku štampu, a mnogo puta u žestokoj borbi pobijedila je dobra stvar zato, što ju je pomagala naša štampa.

Što nam budućnost u krilu svome nosi, mi toga naravski ne znamo. Ugarska ne može da žive ovako, kako je sada. No dokle god se ne raspane zemlja svetoga Stjepana, mi zastave katoličke štampe ne puštamo iz ruku! Pa se pouzdano ufamo, da će upravo katoličko-ugarska ideja, što je širi i brani naša štampa uz pripomoć naše subraće katolikâ čitavoga svijeta, našu zemlju izbaviti iz ponora.

Religija relativnosti.

Milan Marjanović je napisao u »*Universum-a*« tri članka s gornjim naslovom (br. 2, 3. 4—5, 1922).

Šta je po M. M. *religija relativnosti*?

Ona se osniva na principima *relativnosti i identičnosti*. »I tako sam, gledajući na stvari izvana, okom svojim i intelektom svojim, došao do najviše spoznaje, koju naš intelekt može da dosegne, a koja glasi: »*Relativnost svih stvari, sveopća relativnost*«.

Ali osjećajući život unutar stvari, okom duha svoga i spoznanjem srca svoga, došao sam i do najdublje izvjesnosti, koju naša intuicija može da dadne, a koja glasi: »*Identičnost ovih stvari, unutrašnje jedinstvo svega*«. (br. 2, 41).

Iz ovih dvaju temeljnih načela slijedi: »Sve je relativno za to, jer je